

Nro. 26.

A' FELS. R. TSASZARNAK ÉS A. KIRALYNAK
KEGYELMES ENGEDELMEBŐL.

*Költ Bétsben Pénteken Septembernek 27-ik napján,
1799-ik esztendőben.*

B é t s.

A' belső adásnak, vevésnek és kereskedésnek könnyebbitése 's elő menetelesítése végett tétz. tztét Ő Császári és Királyi Felsegének, a' múlt Juliusnak 10-ik napján költ, kegyelmes udvari végzése szerént réz garasokat verettetni, 's folyamatra indittatni. Ezeket a' réz garasokat melyeknek formáját az Alsó-Ausztriai Fő Kormányzóknak, ezen folyó hólnapnak 20-ikán ki adott Circuláris levelén láthatni, ezen most nevezett naptól fogva, minden közönséges adásban vevésben, magános és közönséges adó fizetéseken, Status kasszáiban, meg határozott betsekben,

ugymint 3 krajtzárookban, ő Cs. Kir. Felsége parantsolatja szerént, minden kifogás nélkül mindennek el kell venni.

Egy buzgó Magyar hazafi, a' ki maga nevét közönzégesse tenni nem kívánja, azon buzgó hajlandóságából, mellyel Hazája, 's Felségesen uralkodó Fejedelme eránt viseltetik, egy 2000 forintos obligatiót nyújtott bé ő Cs. K. Felsegének, a' jelenvaló költséges háborúnak néműné-müképen leendő felsegéllesére. A' minéműkészséggel ő azt mivelte, hasonló kegyelmességgel vette Felséges Urunk ezen ő hazafiúi buzgóságból izármazott adakozóságát, mellyet Gróf *Saurau* Financialis minifter ő Excellenciajához e' folyó hólnapnak 18 ikán küldött kabinetbeli irásában nyilván ki nyilatkoztatni méltóztatott Felséges Urunk.

Nadi Történetek.

Tortóna várának, győzedelmes seregeink által lett el foglaltatásától fogva, a' mellynek megtarthatasában utolsó reménységét helyhezette vala az ellenség, semmi mozdulásokat nem mérészlett tenni, és a' mint a' környülállások mutatják, rövid idő alatt a' Genuai földből is kifog takarodni. Ellenben a' Cs. K. armádia *Alexandria* mellett eddig vólt táborából September 13 ikán *Felicianóba*, onnan mas nap *Astiba*, harmadik nap pedig *Albába* marfirozott.

Olasz Országának és Helvéczsiának azon részeiben is, a' mellyben *Keim* és Gr. *Haddick* Feldmarsal-Lajtinántok, és *Strauch*'s herczeg *Rohán Victor* Obersterek az alattok lévő tartalék seregekkel vigyáznak, azon időtől fogva semmi nevezetes dolog nem történt. Ellenben *Károly* Kir. fő herczeg azon armadiájával, a' mellyet Helvéczsiából a' Svéviai kerületbe által hozott, na-

ponként mind jobban jobban szorongattya azon Fr. seregeket, a' mellyek *Manheim* mellett a' Rénus vizén által jöven, sok contributiókkal 's requisitiókkal terhelték azon tartományokat, a' mellyekbe imitt amott bé nyomúlhattak. Hogy ez így lett légyen, meg tettzik a' közelebb múlt Szerdán este ki adatott azon különös és officiális jelentésből, mellyet Ő Kir. Herczégsege egy *Theisz* nevű Obristlajtinánt által küldött a' Cs. K. Felségekhez, és a' Fels. udvari hadi Cancellariához. Ezen jelentés szerént kéntelen vólt a' *Filsburgi* várat néhány napok alatt ostromlott Franczia sereg a' Rénus tulsó partjára magát vissza vonni, azon osztály seregen kívül, a' mellyet *la Roche* Fr. Generál *Manheimban*, és *Neckerau* faluban commandirozott. Az *elsőbbnek* erősségei koránt sem vóltak úgy le rontatva, a' mint némellyek hirlelték, sőt inkább azok a' bátyák is a' mellyek a' múlt *Februariusban* le rontatódtak, ismét fel építettek, 's olly állapotba vóltak helyhezsettelve, hogy akármelly nagy erő ellen is bátran lehetett volna védelmezni. — Az utólsóbb, tudniillik *Neckerau* olly hozzá járulhatatlan széles ingoványos tókkal és lánczokkal vagyon környülvétetve, mellybe tsak két hidon vagyon a' bejárás, és ezek is sok mély lánczokkal, és le vágott fákkal erőllítettek meg.

E' kettőbe, ugymint *Manheimba* és *Neckerauba* húzta bé magát a' Rénus jobb partyán maradt Fr. osztály sereg, olly feltétel mellett, hogy azokat utólsó tsep véréig fogja védelmezni, a' melly végre meg is tette már a' szükséges rendelkezéseket. Ezek és más több környülállások is arra határozták meg Ő Kir. Herczégségét, hogy az azoknak még támadtatásokra ki rendelt truppokot fiettséggel oda marfiroztassa, és minekutána azokat 3 colonnéra felosztáta volna, mellynek jobb részét B. *Kospoth*, bal részét herczeg

Rouss, a' középsőt pedig *Gr. Spork* Generálisok vezették, az egész commandót *Gr. Sztáray F. M.* Lajtinántra bizta.

Ez a' bátor szivű, és már sok hadi próbákon és veszedelmeken által bújt Magy héros, e' folyó *Septembernek 18-ikán*, mingyárt viradtakor el kezdette az attakirozást a' jobb colonnéval a' *Heidelbergai* uton, a' középsővel *Svetzingen* felől, a' harmadikkal a' *Rénus* töltéseinek hosszában. Eleinte igen vakmerőképen védelmezte magát az ellenfég *Neckerauban*, és úgy láttzott, mintha annak meg tartására való nézve, életét, 's mindenét kotzkára kivánta vólna vetni, a' mint-hogy szörnyűképen is tüzelt az ostromló Cs. K. seregekre; mindazáltal ezeknek már elegendé tudva lévö, és ezen napon rendkívül forrott vitézségek minden akadályokat felül haladván, a' *Neckeraui* hidakat erőszakoson el foglalták, az a' körül lévö fántzokból, és le vágott rakás fák között az ellenséget ki üzték, és nemcsak magát a' nevezett helységet, hanem azon egész szigetet is el foglalták, még pedig olly vakmerő bátorsággal, hogy az ellenségnek üzetése közben, a' *Manheim* és *Neckerau* közt *Rénus* vize mellett lévö fa erősséget is, mellyből hasonlóképen apróbb 's nagyobb fegyverrel keményen tüzelt az ellenség, el foglalták, és az abban lévö *Francziákat*. Generálisokkal együtt rész szerént agyon vagdalták, rész szerént fogságra ejtették.

Ezen idő alatt támadták meg a' más két Colonnéink *Mannheim* várassának erős fántzait is, a' melly alkalmatossággal a' *Ferdinánd* fő herceg alatt lévö lö meg sebesitetett. Mindenütt és mindenünnen, a' hová a' mi vitéz truppjaink bé nyomúltik, ki futván az ellenség a' városba keresett magának menedék helyet, de mindenütt nyomokba üzvén őket a' mi bátor katonáink, a'

hidaknak fel vonásokra sem vólt idejek, és így velek együtt bé rohantak a' mi vitézeink a' városba, melly miatt nagy félelem, és zürzavar támadván köztök, azok, a' kik a' Réous tulsó partyára által nem futhattak, mindnyájan rabságunkba estek.

Illyen vége lön ezen reánk nézve szerentsés viaskodásnak, mellyben 1500 ember hüllott el és esett sebbe, 's 1800-an fogattattak el az ellenség között. A' foglágba estek közt 2 brigade Generalis, ugymint *Wandermesen's Lefole*, és 68 Stabalis és fő tisztek vagynak. E' mellett 1 zászlót, 18 ágyút, 3 haubiczát, 13 munitiós taligát, 7 szekér golyóbist, számos gránat golyobisokat, és sok mindenféle táborig munitiót, 's egynéhány 100 mázsa puskaport nyertünk el tőlök. — A' *Necker* folyóvizen volt, 1 ágyúval, és 1 haubiczával meg terhelt salupjok, és a' Réousban vólt 25 hajók is kezünkbe estek.

Részünkről, mintegy 900-ra ment a' meg holtaknak és sebbe esteknek a' száma. Az elsőbbek között valók Oberster *Hirschligau* az *Olivier Wallis* - és Oberster *Sunstenau* a' *Slavoniai Broder Regiment*ből, kiknek halálokat önnen maga *Károly Kir. fő herczeg* is nagyon sajnállyá. — Nem tudja ő Kir. Herczegsége az ezen ütközetben vólt Cs. K. seregeknek, 's kiváltképen a' *Ferdinand* fő herczeg és maga regimentjeinek, a' *Bánatusbeli Német*, és *Broder* regimenteknek, nem különben a' 12-ik dragonyos Regiment egynéhány escadronjainak, és a' *Vétsay* huszár Regimentje egy escadronnyának rendkívül való vitézségeket elegendőképen dicsírni, a' mellyek szinte ugyan vetelkedtek az ellenség fogyasztásában egymással. Azok között a' Cs. Kir. Stabális és fő tisztek között, a' kik ezen ütközetben mások felett magokat meg különböztették, nevenként nevezi ő Kir.

Herczogsége Gr. Sztáray, herczeg Reusz és Kos-
póth F. M. Lajtinántokat; herczeg Rosenberg,
Schellenberg, és Lindenau General-Majorokat;
Candiani Oberstert a' Ferdinand fő, herczegi- és
Rakidievich Oberstert a' Német Banatus regemen-
tekből; Gr. Magi Kapitányt a' Vécsei huzárok-
tól, Szuhay Oberstert az ártillériától, Pfanzell-
ter Obristlajtinantot a' Károly fő herczeg rege-
mentjéből, Leutner kapitányt a' Broderek sere-
géből, Mayer Obristlajtinantot, Theisz fő Strá-
zsamestert, és B. Rothkirch Kapitányt a' Gene-
ral Quartiermeister Stabtól. — A' több érdemes
tiszteket sem fogja ő Kir. Herczogsége, el halgat-
ni mihelyt környülállásosabb tudositást fog az
ezen tsatában commandirozott Generalisoktól
venni.

* * *

Tegnap este egy Kurir érkezett ide Olasz
Országból, a' ki, a' mint beszélik, azt a' hirt
hozta, hogy Melas lovasság Generalissa Coni kör-
nyékén erőssen meg verte a' Francziakát,

Batava Respublika.

September 10-ik napjáig, a' Hágai tudositá-
sok szerént semmi nevezetes dolog nem történt
a' Hollandiába ki szállott Anglus, és a' Batavus
hadi seregek közt. Ezen nyugvásnak egyik oka
lehet, hogy az Anglusoknak batorságokra és
szerentséssébben leendő elő mozdulásokra nézve
szükség volt a' Helderi szigetben magokat bé-
sántzolni, és a' 2-ik expeditiónak oda jutását is
bé várni. Más részről a' Hollandus seregek sem
váltak olly erővel, hogy az ellenséget meg tá-
madhatták volna, hanem nékik is segítséget
kellott várni. (A' 10 ik Septemberi Amsterdami
levelekből azt olvassuk, hogy oda nem melle,

Petten környékén, azon napnak reggelén öszve tsapott a' két ellenséges ármádia, hogy egész estig viaskodtak egymással, és hogy az Angliai ármadiának bal szárnya meg verettétvén, visszavonta magát a' *Helderi* szigetbe. — *Brüne* Fr. Generalis, a' ki maga commandirozta ezen tsatában az egyesült Franczia és Batavus seregeket, mingyart akkor tudtára adta az Amsterdami municipalitásnak ezen történetet.)

Igen nehezen esett a' Hágai Directoriumnak a' Texeli flottának el vesztését a' törvénytévő Tanácsoknak officialiter tudtokra adni; de mivel kéntelen volt azt mivelni, a' matrozok hűségtelenségének fontos szókkal való kárhoztatása után, ekként biztatta a' N. Képviselőket:

„Noha, *ugymond*, igen keserveffen érezze is ezen nagy tsapást a' hazája mellett buzgólkodó szív, de még sem tsüggesztett minket az el, jól tudjuk mi azon kötelességeinket, a' mellyekkel a' Hazának és a' Nemzetnek tartozunk; szükség nekünk ezeket bé tellyesítenünk, 's előbb egy kö omladvánnyá változzon által a' mi Hazánk, mint sem diadalmat vehessen a' mi álhatatosságunkon az ellenség. Azon Fr. ármádia, a' melly a' mi polgár társainkal magát öszve kaptsolta, és egyenlő erővel 's buzgosággal viaskodik a' mi Hazánk és szabádságunk meg maradásáért, meg fogja azt mutatni, hogy nemesebb vér foly ereiben. — Erre kell minékünk támaszkodnunk. — Segéljen a' Jó Isten bennünket.“

Nagy Britannia.

A' már régtől fogva *Edinburghban*, most pedig *Londonban* múlató Artéziai Gróf, néhai szerentsétlen *XVI. Lajos* Királynak ifjabb testvér öttse, továbbá is ott fog maradni, 's ott fogja a' Szövetséges Belgiomi és Franczia Respublikák

mostani szövevényes dolgainak végeket el vár-
 di.—

Status Titoknok *Dundas* Úr egy officialis levelet vett az első Expeditionnak vezérjétől *Abercrombie* General Lajtnántól, a' mellyben azt írja ez néki *Schager-Brugi* fő hadi szállásáról *September 4-ik* napján, hogy az ő kormányára bízott Anglus truppok *Augustus 27-ikétől* fogva 1-ső *Septemberig* a' Hollandiai homokos partokon, a' mellyeken tudniillik az egyesült Batavus és Francia truppokkal hadakoztak, magokat ki pihenték, hanem akkor tovább marfirozván, armadiájoknak jobb szárnya a' Német tenger mellett *Plettenig*, bal szárnya annak déli kebele mellett *Oude-Sluisig* terjesztették ki magokat, a' honnan reménylik helyebb leendő nyomúlhatásokat. — Avval ditsekszik a' fent nevezett Anglus vezér, hogy valamerre csak fordúltak, mindenütt jó szívvvel fogadták őket a' lakosok, mindennemű eleséget bővséggel találtak, és hogy egész armadiája egésséges, 's jó fenytékben tartya magát,

Már arról is bizonyos tudositást vett a' Londoni Admiralitas *September 3-ik* napján, hogy a' második expeditió is szerentséssen ki szállott Hollandiának Texeli kikötő helyében, 's olly reménységben vólt, hogy *September 5-ikéig* az egyesült Orosz-Anglus flotta is ki fog a' szárazra szállani. — Ezen expeditióknak további gyamolításokra szükséges rendelések tétődtek. Az Angliából Hollandiába küldetett hadi seregek 42000 főből állóknak lenni mondatnak, ide nem szamlálván az egyesült Orosz Anglus flottán lévő Brittusokat. Ezen expeditióknak szerentsés eszközöltetését leg inkább *Abercrombie* Generálnak tulajdonittya a' Londoni Publicum, a' ki a' leg nagyobb tűzben is jelenvólt, 's egyedül maga bátor vitézsége által tette az Anglus truppokat álhatatosakká.

Londonban az a' kellemetes hir folydogál , hogy az Anglus expeditionalis seregek a' Hollandiai flottan kívül, 100 gazdag transport hajókat fogtak el a' Texeli kikötő helyben.

*September 8-ikán*n, illyetén hirt vitt a' *Plymouthi* kikötő helybe bé, egy *Sylphe* nevű 18 ágyús hadakozó saluppe, hogy t. i. azon Spanyol linea hajók, a' mellyek ekkorig a' *Roche-forti* Fr. kikötő helyben mulattak, azon 16 szállító hajókkal, a' mellyek a' Breiti flotta szamára voltak rendeltetve, és mindentéle tengeri kélzuletekkel meg rakattatva, onnan ki indultak, a' *Razi* szoros tengeren szerentséssen által mentek, hanem a' Spanyol linea hajók kéntelenek voltak a' tenger déli oldalán egy kis és szoros tengerbebebe bé menni. Az Anglusok szerentséjére oda érkezvén egy *Keats* nevű hajós kapitány egy 38 ágyús linea hajóval, 's egynehány fregatokkal, az említett szállító hajókat mind öszve törte, és minekutánna Lord *Bridport* egynehány linea hajókat segítségére küldött volna, úgy körül vette az 5 Spanyol hajókat, hogy ezek is kéntelenek lelznek magokat feladni.

Helvétzia.

A' Párisi officialis Tudositások szerént az a' fel tételek vala a' Francziáknak, hogy az Olasz Orizági és Helvécziai Cs. K. ármadiaknak egymással való communicatiójokat megakadályoztathassák, 's ez által utat nyithassanak magoknak a' Majlandi és Pedemonti herczegségekbe való bé nyomulásra. — Ezt a' reájok nézve hasznos fel tételt sokkal könnyebb vólt ki gondolni, mint sem végre hajtani. A' Cs. K. seregeknek *Novi* mellett történt tsatában való győzedelmek, 's *Hocze* és *Jellachich* Generálisoknál Helvécziaiban való magok vitéz vedelmezések héjjába valóvá

tették az ellenségnek szándékát, és most már, amidőn minden jó tanyáikat el hagyni kényszerítették, régi próbált katonáikat a' fok tsatákban el vesztették, a' köz népet magok ellen fel ingerlették, 's minden oldalról szorongattatnak; lehetetlen leszen nékiek valamiben bódogni.

A' Hélvécziai levelek szerént, ambár erőt nem vehettek is ott a' Francziák, még is mindenütt nagy infég nyomja a' szegény lakosokat. Nevezetessen a' *Schviczi, Glarusi, Uri, és Untervaldeni* Cantonoknak nyomorúságokat le irni lehetetlen. Midőn a' Francziák a' *Schviczi* Cantonba bé mentek, 's a' szegény lakosok előlük a' hegyek közzé futottak volna, amazok mindent fel prédáltak, öszve tördeltek és rontottak, 's még ártatlan hajlékaiknak sem kegyelmeztek meg. — Más helységek is hasonló szomorú sorsra jutottak, és vagy egészen üressen hagyattak, vagy a' kegyetlen Vulcanus áldozattyaivá lettek.

Ezeknél is nagyobb nyomorúságra jutott a' *Vallésiai* tartomány, a' mellyben olly nagy szűksége vagyon a' kenyérnek, és másféle eleségnek, hogy nemtsak a' szegény lakosok, hanem az ott lévő Franczia katonaság is hal a' nagy éhség miatt; és gyakorta se kenyerek, se husok, se ruházatjok, se pénzek nintsen. Ellenben a' Fr. Commissariusok és Lieferansok gyűjtik a' sok pénzt magoknak, és minthogy rossz módon keresik, rossz módon is vesztegetik azt el, mellyek miatt sok panaszoló levelek küldetnek a' Hélvécziai Directoriumhoz. — Illy árron vették meg a' Helvétusok a' Francziai szabadságnak és egyenlőségnek árnyékos ditsőffégét!

Hogy nemtsak a' Franczia, hanem még a' Hélvécziai katonák is nagy inséget szenvedjenek, ki tettzik a' Directoriumnak hozzájuk intézett

kirdetmenyéből : „Katonák! régtől fogva nem vettétek ti a' ti zsoldjaitokat, és tsak nem mindenféle eleségre nézve nagy szükséget szenvedtek. De tudjátok meg, hogy a' Hazának jelenvaló nyomoruságos környülállasai közt, a' nemzeti képviselők sem vettek 8 hólnapoktól fogva fizetést. A' kinek a' honnyába való vissza térésre kedve vagyon, mennyen el; de a' ki Hazáját és szabadságát szive szerént szereti, tovább is maradjon meg a' táborban.

Nápoly Ország.

Minekutánna Olasz Országának tsak nem minden Statusai előbbi lábaikra vissza állitattak volna, meg szüntek azok a' nevezetek is, a' mellyeket a' Franczia revolutiónak egy darabig hatalmaskodó phantaziája azoknak adott vala. El múlt a' *Parthenopei*, *Cisalpinai*, és *Rómái* Respublikáknak árnyékos boldogsága, 's ma hólnap a' Liguriai is fogja azokat követni, és azonsendes állapotba fognak vissza helyheztetödni, a' mellyben szerentséssen éltenek a' Franczia revolutiónak oda lett bé tsúfzása előtt. — A' 20-ik Augusztusi *Nápolyi* tudositásokból olvassuk, hogy azoknak a' különbkülönb rangú személyeknek kemény meg büntetések után, a' kik a' *democratica* igazgatás formájának erős fundamentomra való állitásában leg nagyobb buzgoságot mutattak, lassan lassan meg hidegül a' szabadságnak és az egyenlőségnek szeretete, és azok, a' kik valamelly hajlandósággal viseltettek az eránt, vagy hazájokból ki szöknek, vagy egészen el titkollyák Jacobinusi indulatjokat.

Meg nem elégedett a' Felséges Király avval, hogy Cardinális *Ruffot*, maga Országának Generális helytartója tette, hanem azon kívül a' *Sz. Sofia* Apáturságot is, mellynek elzöndön.

ként való jövedelme 8 — 9000 tallerra megyen, néki ajándékozta, olly feltétel mellett, hogy az ő halála után is az ő familiája birja azt. Ennekfelette, egy olly nemesi uradalmat adott nékie, mellyből 15000tallér megyen bé esztendőnként, és azt familiája közzül annak testálhattya, a' kinek akarja. — Egy már annakelőtte nyugodalomra tétetődött Kapitány testvér öttse, a' ki a' bátya vezérlése alatt a' Calábriai rojalisták közt szolgált, 3000 tallér fizetéssel Oberstérségre emeltetett. — Hasonló rangal és fizetéssel ajándékozott meg *Micheroux* Ritter, azért hogy ő 500 Orosz katonával a' Pugliai tartományt meg hódoltatta, 's abból a' Francziákat ki üzte. — *Cappacio* püspök, a' ki Cardinális *Ruffo* avantgardáját Nápolyba bé vezette, Nápolyi Cardinális *Zurlo* helyett, a' ki egy klastromba örökös számkivetésbe küldetett, Nápolyi Érsekké tétetődött, *PolICASTRO* püspök pedig azért, hogy a' mult Martius hólnapban, 14000 fegyveres embert gyűjtött öszve *Kalabriában*, 's egynéhány versben vissza verte az oda bé nyomúlni akart Francziákat, Generalis Vicariusnak neveztetett ki, és most már a' vagyon reá bizattatva, hogy a' *Trani*, *Lacerai*, és *Montefuskói* tartományokban, az előbbeni igazgatás formáját, rendtartásokat, törvényeket, és isteni tisztelet módját újobban fel állítsa.

Turinban, a' még ottan titkon lappangó Jakobinusoknak meg zaboláztatásokra, és a' közönséges tsendesség' állandó fundamentomra való tétetése végett, olly parantsolatot adott ki az oda való fő kórmányozó *B. Keim* Cs. K. Generalis, hogy az oda való lakosok, akármelly rangba és karba helyhezettek légyenek ök, mindennemű fegyvereiket adják ki. — Az oda való fő Oskola és Collegiumok, a' Fels. Király világos parantsolatjából *September 7-ikén* mind bé

zárattak; az azután következő napon azok a' papi személyek, a' kik democraticumi principiumaik miatt, az Érseki Seminariumban, darab időtől fogva tartattak, a' Pó vizén hajókra ültetve, másuva vitettek. — Azon Univerzitásbeli Professorok közt is egynéhány Jacobinuskok találtattak. Ezen Kir. Várasnak előjárói, két deputatus által egy arany markolatú kardot küldvén Gr. Suvarow fő vezérnek ajándékba, nagyon meg köszönték, hogy őket a' Frantzia sulyos járom alól fel szabadította. Ajándékjokat 's haladatosságokat nagyon meg köszönte ez az ősz héros, 's gazdagon meg vendéglette küldötjeiket. —

* * *

Sok ritkaságok találatnak olyanak *Bécs* városában, a' mellyek a' tudós és vizsgálódó elméknek figyelmetességét magokra vonnyák; és a' mellyeknek meg szemleléséért sokan nagy utat és költséget tenni is nem sajnállanak. Az itten esztendőnként meg fordúlni szokott számos külföldi Tudósok közül ki egyben, ki másban találván gyönyörüséget, kiki a' maga izérschez alkalmaztattya curiositását. Némellyek *Bécs* városa kellemetes környékének, mások felséges épületjeinek, a' Császári rakott könyvtárnak, a' természeti gyűjteményeknek, a' mestersegek Kabinetumjának, a' Cs. fegyveres nagy Tárnak, az anatomica készitményeknek szemlelésében, mások a' szép képeknek, múlató helyeknek, jádzó színeknek, asszonyi módiknak 's több eféléknek látásában és visgalásában gyönyörködnek. — Egy szóval, nem egy féle a' guftus, nem egy annak tárgya is, de tsak ugyan minden eleget talál itt olyat, a' mi több napokig, hetekig, sőt hónapokig is foglalatoskodtathattya elméjét.

Egy igen érdemes és tudós hazánkfia, a' ki hozzám intézett, és itt alább közönségesse tett érdemes levelében, érdemes névét ki nyilatkoztattya, mostani egynéhány napokig tartott itt való mulatasának ideje alatt leg több figyelmességét azon igen hasznos Institutumnak szemlélésére függesztette, a' mellyben ditsőfféges emlékezetű II. József Császár és Király idejétől fogva a' siket és egyfersmind néma, mind két nembeli ifjak neveltetnek, tanittatnak, és hasznos tagjaikká tétetődnek a' Statusnak. Ezen Institutumnak examenjénn a' fent nevezett érdemes hazánkfia gyakorta meg fordúlván, ezen szerentsétlen bóldogoknak elő meneteleket bámulással hallotta, szemlélte, és tapasztalta, és azon érzékenységét, a' melly ezeknek látásán benne támadott, következő levelében elegendőképen ki nyilatkoztatta.

Kedves Bárdtom Uram!

Bécsnek minden ritkaságait semmivé tette előttem a' *Siket némáknak Oskolája*. Szánakodás, édes megilletődés, bámulás, öszve ütköztek bennem. Láttam, hogy azok, a' kikben ez előtt, az ötödik érzékenységnek fogyatkozásn miatt, a' Fő-Valóságnak képe, az okos lélek, mintegy eltemetettve hevert, a' léleknek foghatóságait, szóllás helyett, jelek által ki fejtegethetik, gondolatjaikat másokkal közölhetik, írnak, számoznak, kártyaznak, egymással, vagy akarkivel mással leveleznek, a' könyvnyomtató művhelyben betűket szedegetnek, nyomtatnak s. a. t. Láttam, hogy ezek a' szerentsétlen bóldogok a' Fő Valóságról való képzelődéseiket, mind jelek, mind irás által, másokkal közölhetik, a' mint is, az eleikbe általamis le-irt kérdésekre, irással azonnal meg feleltek; egy másnak a' könyvekből, jelek által diktálgattak; 's a' diktáltattakat le-iro-

gatták. Láttam, Logy a' *Süketek*, nem halván is hallanak; a' *Némák* nem beszélvén, beszélnek. Láttam egy szóval, hogy ök az Isten, ember-társ, és magok iránt való kötelességekre, a' religyióra, a' kézi munkállágra s. a. t. a' Izerint meg tanítottak valamint akarki más. Isteni találomány!

A' *Kaldeusok*, a' *Tsillag-nézést*; a' *Fenitziái Taut*, a' betüket; *Eskuláp*, az Orvos Tudományt; *Montgolfier* a' levegőben való hajókázást fel találták; mások *Telegrafust*, *Hieroglifákat*, mások mást találtak, és tökéletesebbítették; *L'Epé* Franczia Abbás, az ő tsuda tévő találmanyaival mind azokat felül-haladta: Isteni mesterségével, az embert, emberré; a' polgárt, polgárrá; a' *süketet* hallóvá; a' *Némát* szollóvá tette.

Éz előtt az ilyen szerentsétlenek mind a' társaságoknak, mind magoknak terhekre vóltak. Ezen találmány által, azokká tétettettek, a' miknek lenniük kell. Aldottak legyenek a' Találónak hamvai! Aldásban emliten neve II-dik *Jósefnek* (ő Felsége állította fel az 1782 elztendőben ezen Oskolát) Aldott légyen az őket ma is gyámolítató Felséges Uralkodó!

Ezen Nagy Felségeknek példája, az emberiségnek tekintete, a' Hazámnak szeretete buzdított engemét is arra a' gondoskodásra, miképpen lehetne tudniillik, bódogtalan Hazámfiait, 's Leányait, ezen hasznos találmánynak részeseikké tenni.

A' *Tsetneki Pædagogiumnak* (Gömör Vármegyében) egyik Tanítója, Tiszteletes, 's Tudós *Magda Pál* Ur, nemes érzékenységek által lelkesítve lévén, a' Magyar és Erdély Országi e' féle bódogtalanoknak oktatását örömmel felvállalta. En ezen Tanítónak, itt Bétsben léendő tanitattására a' szükséges költséget meg adom, a' *Rosnyai Házamat* (Gömör Vármegyében) az Institutumnak örököslen által adom; sőt a' tanulóknak

nak mind mulatságokra, mind gyakoroltatásokra egy közel lévő kertemet-is hasonló jussal oda engedem; vagy ezek helyet a' már ez előtt, a' Tanulóknak számokra szánt 1000 Rf. (ha más helyen álitatna fel ezen Institutum) ajánlom. De hol a' többi? Tölem, ezek is nehezen telhetnek ki!

Reménylem: találkoznak a' két Nemes Hazában, a' kik velem egyet éreznek, 's egy lélektől érzékenyítetve lévén, ember társaikban, magokat nézik; 's magokban, másokat, ugymint, azon egy nagy végre alkottatott Teremtvényeket szemlélendők lesznek; következés szerint az e' féle bódogtalanoknak bódogitattásokra velem kezet fognak, és ezen nagy lelküéseket az Urnak tudtára is adják. Erről tudósítattva lévén, további gondolkodásimat a' Publikummal bővebben közleném, és bölts utasítását alázatosan kikérem.

Tégyen az Úr, kérem próbát, és hirdesse ki ezen intézetemet a' két Hazának. Ha elégséges ajánlások leérendenek: a' *Bétsi Institutumnak* rendén, azonnal el-kezdődhetik a' munka, azal a' külömbséggel, hogy a' *Magyar Institutumban* a' Magyar Nyelv, és a' bé-vett Vallások taníttatnának. Végtére

Észre vévén egy 15. esztendőös fiam ezen Tárgy iránt való gondoskodásomat; azokból az 52. forintokból, a' mellyeket egytől mástól kisdéd korában ajándékul nyertt, a' le-irt tzelra ezen nálam lévő pénzéből 20. Gömör Vármegyei Hámosos *Bartó András* Ur pedig 100 forintokat ajánlottak. *Bétsben 20. Sept. 1799.*

Cházár András mk.

Tóldalék.

Szegedről, September 7-ik napján 1799.

Leg erdemes Uram!

E folyó 1799-ik esztendőben, kis Asszony Hava 30 ik napján, reggel kilentz órakor tétette-tett le N. S. Királyi Szeged várasza meg nagyobbitandó Tanáts házának emlekeztető fenék köve, a' Toronynak a' kapu alatt lévő falában, egy itten ritka, de mindeneknek tettző pompával, tudniillik, a' még azon napot meg előző estve készitetett nagy sátorok alá öszve gyülekezett számtalan sokaságú népnek kebelébe, az egész N. Tanáts a' mazsaraknak durrogásai közt, a' fönt említett órakor meg jelenvén a' számára készitetett asztalnál, helyet foglalt. A' mikor is ezen Nemes várasnak mostani Polgármestere Nemzetes *Volfordt József* Úr, egy éppen ezen alkalmatosságra készitetett ékes mondolattal, (oratio) Nemes városunknak mind régi, mind mostani Tanáts Házárúl, mind pedig ennek meg nagyobbitása okárúl; nem külömben azon munkáirul Nemes várasunknak, mellyek által régisorsának gyászos maradványit takargatni törekedik, kurtán, de hathatóssan elő beszéllvén, egyfersmind a' jelenlévöket több illyetén nevezetes tselekeknek végben vitelére föl serkentvén, a' sok *Ellyen!* 's *Vivat* kiáltások, és a' vár' oldalánál lévő mozsarak másodszi durrogási közt, által nyujtotta a' föl olvasás végett Al-Jegyzö *Virág Péter* Urnak azon verseket, mellyek Nemes Várasunknak mind régenten történt nevezetellebb változásit, mind pedig jelenlévö állapottyának környülállásos le irását magokban foglalták, és a' mellyeket a' váراسi földmérö *Vedres Istvany* Úr rész szerént a' régi irókbúl, rész szerént a'

hagyományból, és tulajdon tapasztalásból öszve
szedegetett, és Nemes Szeged városa nevében ösz-
ve szerkeztetvén, azon emlékeztető fenék kövek
közzé való tételre regalis papirosra le írva el-
készített, melly kövek közül, a' felsőbe ezen
szavak:

N. S. K.
SZEGED VÁROSSA.
TANATS HAZA.

1799.

K. A. H. 30 N.

mettztettek; az alsóba pedig egy négy szuga-
lyuk, azon sárga rézből készült kutinak el féré-
se végett vésettetett, a' mellybe azon kívül,
hogy minden mostanában kelendő ezüst, és réz
pénzeknek nemei, és egy 1741-iki negyed réz
kis arany pénzetske; nem külömben minden fé-
le mostan forgó Bankó Tzedulák *formái* ezer fo-
rintostúl öt forintosig belé tétettettek; a' jelen-
lévőknek is tulajdon kezek irásával fel jegyzett
nevei is bé rekesztettek. Ezen verseknek el ol-
vasása után harmadszor is meg szállaltak a' mo-
zsárok, és a' dobok 's trombiták harsogási közt,
a' pénzeket, a' verseket, és kéz irásokat magá-
han foglaló réz kuti, szén közé az alsó köbe bé-
tetttetett ezen Nemes Város bírása Nemes *Mil-
ler Sebestény* Úr által, a' melly is Polgármester
Nemes *Volfordt Jósef* Úr által a' fölső kövel bé-
borittatván, egynéhány forint réz pénznek a'
városi kintstartó Nagy *Ferentz* Úr által a' soka-
ság között való ki szórásakor, azon két kövek:
a' Többi Tanátsbéli Urak, és Tisztviselők által
előbb; azután más jelenlévő Urak, és Asszonyok
által téglákkal környül rakattattak. A' férjfiak
számára a' kőművesi szerszámok, kék, és sárga;
az Asszonyok számára pedig, vörörs, és fejer
szintű pántlikákkal; mind Szeged városának tu-
lajdoni színeivel ékesítették fél. Így késő dél-
re, egy felől a' városi musikusok fuvó szerzá-
minak hangjai, dobok és trombiták harsogási,
más felől pedig az ékesen zengedező Bandának

kellemetes nótái között, minekutánna a' sátorok alatt bővségellen lévő szilvorium, égett bor, meleg tzipók, és az Afzonyok számára mindenféle gyümölcsök el fogyasztattak volna, az örömmel telles nép, azon napnak vidám emlegetésével, és magának örökös fél jegyzésével izellyel oszlott. Estvére a' munkások számára jó paprikás hal főzöttetett, de a' mellé mások is hozzá ültek, hogy együtt kívánhassák az örvendeztető muzsika hangjai közt, a' jó fehér boros poharak hajtogatásával azon napnak mentül elébb való el érkezését, mellyen ezen Nemes Várasi épület tornyának a' gombja is fel tétetődik.

Azokat a' verseket, mellyek Szeged városának föld irói (Geographusi) le irását magokban foglalják, és a' fenék kövek közé bététettek, úgy szándekoztunk, hogy ezen napra ki nyomtattassuk, és a' jelenlévők között ki osztogattassuk; de a' könyv nyomtató avval igén el kélődött. Mihelyest le érkeznek Péstrül, szerentsémnek fogom tartani, ha azokkal az Urnak kedveskedhetek. Addig is azomba Polgármester Urnak mondolattyát által küldöm.

* * *

Nemes Sz. Királyi Szeged Várossa Polgár mesterének Nemes Volfordt Jósef Urnak ezen alkalmatosságra mondott beszédje.

Tekintetes Nemes Tanáts!

Nemes választott Község!

Polgár Társaim!

's N. Várasunknak egyéb érdemes Lakossai!

Különös szerentsémnek tartom azt, hogy mái naponn ezen meg nagyobbitandó Tanáts Házunk emlékeztető fenék kövének le tétéle alkalmatosságra, számossan öszve gyülekezve az Urakat itten tisztelhetem; azon napon tudniillik,

mellyen ez előtt 71 esztendővel bódog emlé-
kezeti kedves Eleink, ezen még most is fönt ál-
ló Hazunknak tenék követ leg előbb is meg ve-
tették. Régóta vártuk mindnyájan ezen napot,
a' melyet már tsak ugyan ő Felségének, a' mi
mostan kegyellen uralkodó leg kegyelmesebb
Királyunknak FERENTZNEK különös kegyel-
méből, 's engedelméből, a' Felséges Királyi
Magyar Kamarának bé jelentésére el is ér-
tünk.

Ohajtanám, valamint szintén az Urak is tu-
dom, ki mondhatatlan örömmel vennék, hogyha
e' Nemes Városunkat illető közönséges dolgokat,
most is azon épületekbe folytathatnánk, mellyek
Mátyás és *Nagy Lajos* ditső emlékezetű Királyai-
nk bódog idejekben hasonló végre szenteltet-
tek; a' midönn tudniillik édes Hazánk el felejt-
hetetlen bódogságának tellyes virágjában lévén
Nemes Városunknak szerentsés, és mások felett
ki tettő állapotjának ki nyiló bimbója, nem
tsak uralkodó Királyainkat, hanem velek együtt
az Ország Rendjeit, Hazánk Nagygyait, külföldi je-
les izemélyeket, több izben minden illendő ké-
születekkel magához édesített. De fájdalom!
ezen kívánságunkat *Soliman* Török Császár, a'
Magyaroknak amaz el felejtethetlen, és retten-
tő hóditója, már ez előtt 273 esztendővel, tsak
ugyan éppen ezen, a' Mohátsi leg szerentsétle-
nebb veszedelmünket következő napon, semmivé
tenni magában el végezte, a' mint is haza fe-
lé vett út yában Városunknak tüzet vetvén szám-
talan pompás épületeinkkel együtt húsznál több
Templomainkat földig le égetett, 's minekután-
na hatalma alá hajtott volna bennünket, hogy
rajtunk el követett pusztító kegyetlenségének még
tsak jele se láttzattasson, mondott épületeinknek
rakásra olvadt kő halmait el hányatta, ide ösz-
ve hordatta, és így azokból ezen várat, mellyet
még mostan is előttünk szemlélünk, építette. —

Ha talán meg maradt is ezen pusztulástól Nemes Városunk Tanátsháza a' Török világban, de csak ugyan ez előtt 113 esztendővel, a' Török járomból ki szabadulván, és a' Fels. Ausztriai Háznak kegyes szárnyai alá jutván, midőn tudniillik ezen várnak meg rotsolódott falai megújítattak, 's bátyái meg erősítettek, a' köröskörül fent álló házak messzire le rontattattak; alsó váraszon kéntelenített magának az akkori városi Tanáts menedék helyet keresni, a' honnét idő folytával, a' Kurutz világnak tökéletes megszűnése után, a' bódogabb üdőknek felderülésével, a' Váras Háza ide ezen helyre által tétettetett, és az akkori környüállások, 's üdöre való nézve elegendőképpen alkalmatossá el is készítette.

Valamint azonban az üdő mindent meg emélt, úgy ezen Közönséges Házunkat is roskadó állapotra juttatta; ezenkívül, a' váراسi kórmányozás, és a' közönséges Jónak gondviselése is, több, és szövevényesebb ágakra ki terjeszkedvén, szűkké, és a' mostani környüállásokra nézve éppen elegendenné tette: természetesen szükséges tehát, hogy mind az amabból származható veszedelmek el kerülése, mind pedig emennek részére meg kívántató elegendő alkalmatosság meg szerzése végett, ezen nagyobbításhoz hozzá fogjunk, és hatsak mind magunknak, mind pedig a' közjó ellen véteni nem akarunk, tökéletessen fel is építsük.

Hogy ollyatén formában készülhessen el, a' mint itt a' rajzolatón szemlélni lehet, több ezer forintokat szántunk rája. Ezzel azonban a' mi közönséges kints Tárunknak semmivel nagyobb terhet nem okozunk, ámbátor annak szenvedő állapotját a' mostani környüállások nevelték legyen is; mivel ezen épületnek, vagy is ezen meg nagyobbítandó Tanáts Házunknak alsó sorja, nem csak a' Nemes város kints Tárából

ki menendő tőke pénznek használatyát eszten-
dönként bőven ki fogja adni; hanem, a' mint is
tökélletes reménységünk lehet, mind tulajdon jó
állapottyának fönttartására, mind pedig ezen
felül némű némű haszonnak és jövedelemnek elz-
közlésére is lézzen el kélzítve.

De ha mindjárt semmi különös haszon nem
háramlana is ezen Háznak fel építésébül a' vá-
rosi kints tárra, vallyon azért egy ollyatén Kir.
Városet mint *Szeged*,] melly már 600 elztendők-
től fogva ditsekízik Magyar Nemesi szabadságá-
val, nem illet e' meg egy, nem annyira pompás-
san, mint sem rendellen, és módoffan épült Ta-
náts ház? Egy ollyatén város, melly mind rang-
jára, mind lakossai számára, mind pedig a' ke-
reskedéft illető szerentsés helyheztetésére való
nezve, Nemes Hazákban a' leg elsőkel vete-
kedik, nemtsak köteles maga illendő méltóságát
külső jelekkel is fenn tartani; hanem, ha boldog-
ságának szivárgó kútfejeit szélelfebben ki ter-
jeszteni szándékozik, ei kerülhetetlenül szükséges,
hogy illyeten módokkal is magát mind híressé
tenni, mind közelebbbrül esmértetni, mind pedig
a' külső hely, és tartománybéliektül kedvel-
tetni is törekedjen.

De úgy is tettzik, mintha egy különös erő
lelkesitené Nemes Varasunk elejét állapotunk tö-
kélletesedésének elő mozdításában; mert ha a'
közelebb el múlt egynehány elztendöbéli mun-
káinkra vissza tekintünk, meg láttyuk azon ne-
vezetes iparkodásinkat, mellyekkel szerentsétlen
pusztulásunknak gyászos hantyait bé takarni
igyekezünk, a' mint is a' *Szillért*, 's a' *Sőregi*
hidak, és töltések; a' *Reszkei* Ország utak, és
Rekesztök; a' városi úttzak; és az árvizek ellen
való töltéseknek helyelfebb tsinaltatása; nem
külömben az erdők ültetése, a' Természeti tu-
dományok bé hozatása, és mind a' nagy, mind
pedig éppen a' most tsinalandó kissebb Oskolák,

és rajzoló műhely számára való rendes épületek' emeltetése ; valamint szintén a' Piartznak helyes, és alkalmas módon leendő el készítése, 's több más ilyenek mind ollyatén munkák, mellyekkel nemes Városunk ditsőffégét, a' kormányzék hírét 's nevét, a' Nemes választott község pedig több polgár társaimmal együtt, az ezek végben vitelében mutatott készségekért, 's tett segítségekért a' későbbi maradéktól köszönetet, 's tsendes hamvokra áldást érdemlenek.

Tekintetes Nemes Tanáts! nemes választott Község! Polgárok! 's Városunk egyéb lakossai! Rajta legyünk tehát, hogy ezen régen óhajtott Tanáts Házunk épülettyének, mellyben az igazság ki szolgálatása minden személy válogatás nélkül fő tzél, a' Fölség kegyes rendelkezéseinek tellyes tehetségünk szerént való azonnai végben vitele, leg első munka, a' bünösöknek érdemek szerént való meg büntetése, Nemes Városunk java elő mozdítójinak meg jutalmazása, árváknak, özvegyeknek, ügye fogyottaknak legítése, valamint hogy rész szerént köteleffég, úgy egyfzersmind meg gyengülhetetlen foglalatollág is léfzen; egy szóval, a' mellybe mind azok, mellyek tsendeffégünkre, bátorságunkra, 's tehetőffégünkre szolgálnak; nem külömben ezen Nemes Szabad Kir. Városunk ditsőffégét és bóldogságát elő mozdittyák, az abban meg tartandó, és ujjonnan szerzendő helyes rendeletek által eszközöltetnek; azon házunknak mondom, mellyben mind ezek leg tisztább indulattal, és el fáradhatatlan szorgalmatoffággal vitettetnek végben, azonn igyekezünk, hogy ne tfak emlékéztető fenek követ mái napon le tehessük, hanem mentül elébb azt egészlen fel is épithessük, 's mind polgári, mind pedig hivatalbéli köteleffégünk és foglalatoffágunk helyes bé töltése mellett, több más ollyatén épületeket is, mellyek azon kívül hogy szükségesek, egyfzersmind hasznosok is, Nemes Városunk ékesítésére, és ditsőffégére föl emeltethessünk. —

Mellyet is hogy mindnyájan, kik jelen vagyunk számos esztendőknék folyásiban frissen, egészségesen, 's tellyes meg elégedésünkkel elérhessünk, szivembül kívánom, avval az alázatos kéresemmel, hogy eddig hozzám mutatni tettett szives indulatiban engemet tovább is meg tartani méltóztassanak; a' ki valóban, tsak akkor fogom magamat szerentsésnek tartani, a' midönn meg mutathatom, és mondhatom, hogy légyek az Uraknak alázatos szolgájok. Azonban nem tehetem, hogy Jegyző Uraimékat ne kérjem, hogy ezen Nemes Városunknak régi fényét, utánni siralmas pusztulását, 's mostani lételet magában foglaló 's egy hazafiúi Magyar szivvel bíró Tisztviselőnk által rendbe szedegetett, és azért, hogy örök emlékezetben fönn maradjanak, ezen fenék kövek köze való bé tételre el készített verseket, az el olvasás, és közönséges meg halgatás végett ezen írásban által ne adjam, 's egyszersmind tiszta szivbül fel ne kiáltsam: hogy a' Magyarok Istene sokáig 's bóldogan éltesse Nemes Városunk mostani Tanátsát, Fő Biráját, választott Nemes Községét, Polgárjait, 's más egyéb érdemes Lakossait. *Eljenek! vivant!*

